

Тетяна Подольська

НАРАТИВНА ІДЕНТИЧНІСТЬ Й ЕТИЧНІ ЗАСАДИ КОМУНІКАТИВНО-ДИСКУРСИВНОГО ПРОСТОРУ

Обґрунтовано значущість наративної ідентичності як актуальної за умов сьогодення концепції, що враховує темпоральні властивості людського буття та множинність його проявів. На рівні соціально-філософської концептуалізації поєднується евристичний потенціал понять “ідентичність”, “наратив” та “комунікація” в понятті “наративна ідентичність”, що реалізує свою пізнавальну і пояснювальну інтенцію в просторі комунікативно-дискурсивних практик.

Ключові слова: ідентичність, наратив, наративна ідентичність, комунікація, повсякденність, комунікативна дія, відповідальність.

Podolska T. The narrative identity and ethical principles of communicative and discursive space

Identity as a process of permanent construction in the context of personal narrative development has been examined. Within the framework of social-philosophic conceptualization a heuristic potential of identity, narrative and communication conceptions are combined in the thesis with the conception of narrative identity, which realizes its cognitive and explanatory intention in the space of communicational-discursive practices.

The concept of identity has been analyzed from the point of historical and philosophical filling with categories of sameness and difference, the internal and external, the single and multiple that are meaningful for its content. At the same time historical transformations of the concept and phenomenon identity has been traced in the ontological, gnosiological, as well as existential and communicative dimensions, and namely in the perspective of moving from the philosophy of consciousness to the philosophy of communication.

It has been indicated that narrative as a method of cognition, which combines the subjects of language and time, influence of sociocultural factors upon psychological balance of a human, in full demonstrates its efficiency in the space of sociohumanitarian cognition.

The significance of narrative identity as an actual conception of today has been substantiated on the basis of both human being temporality and multiplicity of its possible manifestations.

It was ascertained that the construction of narrative as one of fundamental components of social interaction whereas that of narrative identity as the process of self-consciousness of a person on the basis of his or her speech actions and deeds in the space of interpersonal, discursively determined communication makes it possible to affirm the narrative character of social reality, and namely to speak about narrativization of social reality.

The explication of the problem of narrative identity, offered in this work, is based on the necessity of self-defining of a person near other and for other. Therefore the conclusion consists in the fact that the most adequate way to analyze the narrative identity is possible in the space of communication, and dialogue that are oriented on comprehension of both another person and oneself. Namely in the context of social interaction individuality has the best way to manifest oneself, whereas his or her actions, and speech acts afford ground for speaking about definite authorship, about in this way narrated I.

Particular importance in the context of mutual understanding of everyday life actors consists in the responsibility for actions, and oneself narrations, which is identified as a moral constituent of the narrative identity.

Key words: identity, narrative, narrative identity, communication, everyday life, communicative act, responsibility.

Подольская Т. Наративная идентичность и этические основания коммуникативно-дискурсивного пространства

Обоснована значимость наративной идентичности как актуальной концепции, учитывающей темпоральные характеристики человеческого бытия и множественность его проявлений. На уровне социально-философской концептуализации объединяется эвристический потенциал понятий “идентичность”, “наратив” и “коммуникация” в понятии “наративная идентичность”, которая реализует свою познавательную и объяснительную интенцию в пространстве коммуникативно-дискурсивных практик.

Ключевые слова: идентичность, наратив, наративная идентичность, коммуникация, повседневность, коммуникативное действие, ответственность.

У сучасному світі проблема людини дедалі частіше розглядається крізь призму набуття нею ідентичності (ідентичностей), оскільки від цього головним чином залежить формування особистості, її моральних якостей, поведінки та здатності до саморозвитку. Наш час швидкоплинних соціальних зрушень, глобалізаційних порухів, необмеженої комунікації невблаганно примушує віднайдення у власній ідентичності душевного спокою та розуміння свого топосу в соціальному устрої. Тому необхідно висвітлювати в контексті сучасного становища людини з урахуванням сучасних соціокультурних

реалій та їх впливу на трансформацію "життєвого світу". Оскільки наративна ідентичність відображає темпоральність буття, актуальним є аналіз механізму вплетіння категорії часу в соціально-філософський дискурс наративної ідентичності в поєднанні з вивченням чинників, що сприяють процесу трансформації етичних регуляторів життєдіяльності людини з зовнішнього простору у внутрішню потребу моральної відповідальності в інтерсуб'єктивній площині.

Поняття наративу, який сьогодні виступає одним із провідних методологічних конструктів у сучасному соціогуманітарному пізнанні досліджується з позицій філософської актуалізації Ж.-Ф. Ліотаром, Й. Брокмейером та Р. Харре, О. Г. Трубіною, Т. С. Воропай, Л. М. Газнюк, Н. Ю. Ісак, В. М. Сировим. Серед головних теоретиків комунікативно-дискурсивного простору та проблем етичної раціональності можна назвати М. Ріделя, К.-О. Апеля, Ю. Габермаса, Д. Бюлера, В. Кульмана, В. Гюсле, О. Ф. Больнова. Узагальненому аналізу проблемного простору комунікативної практичної філософії присвячено роботи В. М. Фурса, А. М. Єрмоленка, Л. А. Ситниченко, Н. А. Бусової. Філософське пояснення комунікації можна знайти в теоретичних доробках К. Ясперса, М. М. Бахтіна, М. Бубера. Вивченню дискурсу присвячено наукові розвідки Й. Брокмейера, Р. Харре, Дж. Брунера, Л. Дж. Філіпс та М. В. Йоргенсен. Проблеми етики, відповідальності постають серед головних у роботах таких дослідників як Г. Йонас, Е. Левінас, Ф. Канке, П. Рікер та ін.

Мета цієї статті – окреслити можливість прикладного застосування наративної ідентичності як продукту міжособистісної взаємодії в рамках головних положень комунікативної практичної філософії та дискурсивної етики.

Тема дослідження стосується, перш за все, аналізу духовних вимірів людини та культури, проблеми їх включеності у цивілізаційні процеси, які поряд з культурою створюють та підтримують цінності суспільства. Саме тут починаються зв'язки людини зі світом: пізнання реальності в науці, переживання її у художньому образі, оцінка з точки зору критеріїв добра та зла, збагнення "абсолютного духовного" начала світу та інтимний зв'язок з ним у релігійній свідомості. На перехресті цих основних координат культури знаходиться людина, на ній вони сфокусовані, вона ж виступає єдиним творцем та метою. Процес персоналізації людини, який знімає у собі історично передуючі йому процеси соціалізації та індивідуалізації, призводить до підйому індивіда з рівня одиничності до рівня особливості, до становлення особистості як індивідуального здійснення суспільних відносин та самостійного їх суб'єкта. Саме тому логічним та доречним є розгляд питання механізму втілення концепту наративної ідентичності в просторі комунікації, наголос на важливості теорії комунікативної раціональності для досягнення розуміння цілком реальних перспектив, практичного значення такого тлумачення етично навантаженої ідентичності.

Пригадуючи погляди А. Турена щодо "негативної ідентичності" та взагалі фрагментарності ідентифікаційних процесів в умовах "надреальності", не варто нехтувати потужною актуалізацією проблеми відповідальності людини в умовах глобалізації та вільного вибору цінностей. Зрозуміло, що цьому передуює, зокрема, крах великих наративів, а поява та ствердження феномену "мерехтливої відповідальності" характеризує природність проявів людської захисної поведінки та виступає її логічним наслідком. Але ж погодимось, по-перше, такий алгоритм соціальної дії не має потенціалу до суспільної консолідації та облаштування бажаної, зрозумілої, спільної з Іншим повсякденності. По-друге, шлях визначально нескінченної ідентифікації варто розглядати не як перспективний та продуктивний процес набуття більш-менш комфортної ідентичності, що передбачає соціально-психологічну рівновагу. Насправді, прагнучи спокою для власної самості, відчуття спільності з іншими цінностей, морально-етичних настанов, ми, відштовхуючись від надто звабливих та легких на перший погляд фрагментарних ідентичностей та "мерехтливої відповідальності", лише глибше занурюємось у безодню неспроможності поділити інтерсуб'єктивний простір, цей "життєвий світ" та відповісти на заклики буття. А тому перед людиною постало питання пошуку об'єднуючої ланки між нагальною за умов сьогодення потребою бути різною, швидко підлаштовуватись під "плинну сучасність", з одного боку. Проте, з іншого боку, не забувати, що цей життєвий простір, горизонт значень ми поділяємо з іншими та вимагаємо від них зрозумілої для нас поведінки, дискурсивних патернів з метою мати можливість й надалі бути різним. За умов відповідності очікуванню інтерсуб'єктивного простору, суспільної системи ми можемо та навіть більше – маємо морально зобов'язані, повсякчас робити висновки, що запропоновані раніше відмінності в тотожності нашої ідентичності здобувають / не здобувають реалізації та допомагають / не допомагають краще зрозуміти себе та досягнути власну буттєвість.

З огляду на вищезазначені положення в роботі здійснена спроба пояснити нагальну потребу та важливість висвітлення проблеми перманентного (ре)формування розуміння особистісної сутності, формування особистісної ідентичності в контексті етичних засад сучасного комунікативно-дискурсивного простору. Саме такий підхід вважається спроможним уникнути безвідповідальності у поясненні "ситуації людини". Прикметним також є те, що при такому поясненні індивід отримує поштовх до важливості бути включеним у суспільні відносини, оскільки перш за все у комунікаційному просторі уможлиблюється життєздатність ідентичності у розумінні повсякчасного узгодження подій, наративів

життя в ситуації постійного поглинання безліччю дискурсивних моделей. Останні ж, ґрунтуючись на засадах комунікативної практичної філософії, вимагають постійного продукування етики дискурсу, тобто постійного оновлення моральних норм та принципів комунікативної спільноти, яке виявляється результатом розуміння світу повсякденності, а разом і з цим належним чином впливає на порозуміння між його членами та досягнення консенсусу.

У цьому контексті актуальними і нагальними є морально-етичні складові сучасної практичної філософії, адже становище людини сучасного суспільства щонайперше виявляється як етична проблема. В переліку чинників, що вплинули на таку позицію, окрім всім зрозумілої відповідальності за виклики техногенної цивілізації, безмежної комунікації та свободи, не менш важливою виступає нагальна проблема відповідальності індивіда перед загалом за свої слова та дії, оскільки “самість самодотримання” сьогодні виступає гарантом впізнання нас у безлічі комунікативних ансамблів. Це, своєю чергою, слугує егоїстичним потребам людини в плані осягнення власної історії та можливості постійного внутрішнього спокою, що практично вичерпно досягається функціонуванням наративної ідентичності в просторі комунікативно-дискурсивних практик.

Доцільність застосування методологічних настанов практичної комунікативної філософії зумовлена одним з її завдань, яке формулюється як “дослідження універсальної прагматики, тобто аналіз глибинних умов можливості мовно-комунікативного спілкування, виявлення загальних норм, що складають підвалини комунікативних практик і виникають у мовленнєвих взаємодіях людей” [12, с. 7].

Визначення наративної ідентичності як розповіді про себе в мовній взаємодії та узгодженості її з минулим досвідом особистості проблематизує той простір, у якому уможливорюється здатність такого самоконструювання, створення адекватного уявлення про дійсність, тобто комунікативно-дискурсивний простір.

Враховуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що пропозиція розглядати проблему індивідуальної ідентичності в площині міжособистісної взаємодії ґрунтується на: 1) неможливості в історико-культурному ракурсі мислити себе поза співвіднесенням з Іншим (людиною, структурою суспільства), оскільки від цього головним чином залежить взагалі наше формування як суспільної істоти; 2) наявності системи координат навколишнього світу, яка опосередкована мовою і визначає повсякденність; 3) діалогічній природі особистості – чи не найважливішій екзистенційній характеристиці; 4) потребі повсякчасного випробовування свого суб’єктивного світу на предмет підтвердження його відповідності (суб’єктивного світу) об’єктивній реальності.

Повертаючись до аналізу “ситуації людини” Х. Арендт, варто наголосити, що тут переконливо акцент робиться саме на дії, яка розуміється як комунікативна взаємодія та дозволяє людині залучитись до соціального контексту, а світ загалом являє простір, створений справами та промовами людей. Дія та мова мають найтісніший зв’язок, оскільки у будь-якому людському акті апіорі міститься відповідь на питання “Хто ти?”. Завдяки цьому розкривається “хтойність” діючого суб’єкта. “Тільки якщо хтось ще в змозі зрозуміти зміст наших слів, як і призначення наших дій, можна зазначити, що розкрита ідентичність “Я” [14, с. 127]. Важливим висновком з цього для нас є те, що комунікативна дія повинна відштовхуватись від визначального налаштування на порозуміння, внаслідок чого вона й здобуватиме право називатись взаємодією, взаємовпливом між індивідами.

Також варто підкреслити суттєве зауваження Х. Арендт, що дія реалізується в просторі, який встановлюється шляхом визнання інших. В цій реальності у людини є шанс стати “кимось”, оскільки, залучаючись до міжлюдських стосунків, ми приймаємо за основу своєї ідентичності незворотний хід подій власного життя, що впливає з не виправності наших дій. Таким чином, реалізація комунікативної дії досягається певним чином завдяки залученості до практичного дискурсу.

Однією з головних характеристик сучасного світу є ситуація оберненої пропорційності між процесами зростаючої залежності людини від різноманіття індивідів та груп та зростання відчуження від них же. Такий стан справ можна трактувати як відсутність справжньої відповідальності за власні дії, що, своєю чергою, є результатом негативного наповнення світу. В ситуації занепаду світу, “поховання” ідей К. Ясперс наголошує на важливості виключно позитивного наповнення світу в процесі створення людиною себе, що надасть можливість здобуття нових зустрічних ідей, а відтак – виходу з ситуації прихованості [11, с. 185]. К. Ясперсом ретельно досліджується важливість комунікаційного простору співіснування людей. Говорячи про три форми комунікації (“наявне буття”, свідомість та дух), філософ знаходить їх недостатніми та формулює необхідність ще однієї, найважливішої форми, а саме – “екзистенційної комунікації”, ґрунтованої на глибоких особистісних стосунках. Комунікація стає можливою у певній “сенсовій дійсності” та виявляється простором розуміння себе, можливості людини стати справжнім опертям власного персонального буття [11, с. 185]. Аналіз К. Ясперса, на нашу думку, можна охарактеризувати переважно як антропологічний, він акцентує на важливості комунікації з Іншим задля віднайдення себе, подолання власної самотності. Незважаючи на факт постановки проблеми відповідальності в сучасній комунікації, остання, на нашу думку, розчинилась в роздумах щодо людської екзистенції та не знайшла свого чіткого пояснення.

М. Бубер також аналізує відношення "Я-Ти" як "актуальне співбуття" діалогічне за своєю природою. Останнє розуміється як комунікація, коли кожна людина, що причетна до спілкування, ставиться до іншої людини як до свого супутника в плині життя, а не як до об'єкта [3]. Це положення, як відомо, здобуде свій відголосок та подальший розвиток у рамках "рефлексивної трансцендентальної філософії" К.-О. Апеля, в якій з'явиться можливість адекватно та достатньо повно досягнути феномен інтерсуб'єктивності та розглянути його як один із найважливіших принципів філософії [1; 2; 12].

Діалог як "рух сполучення" виступає головною засадою наративної ідентичності, що її впорядковує. Він розуміється достатньо широко і визначається не тільки як спілкування, але й як взаємна спрямованість в внутрішньої дії. Осягнути таємницю іншого стає можливим завдяки діалогічному спілкуванню.

Виходячи з вищезазначеного, незважаючи на ці "недоліки" переважно філософсько-антропологічної спрямованості поглядів К. Ясперса та М. Бубера, треба віддати їм належне за актуалізацію філософії діалогу, спілкування, комунікації. Це спонукало до подальшого розвитку згадуваних теоретичних напрямів, оскільки об'єктивно визріла необхідність формування на теоретичному рівні опору потужним інструментам інформаційно-пропагандистської машини, ситуації "спрощеної зрозумілості, атмосфери моральної загальнодоступності, поверхневого перекомбінування елементів повсякденної свідомості" [12, с. 93]. Конформність у міжособистісних взаєминах, дотримання шаблонних моделей поведінки, стандартність мислення як результат впливу таких "надбань" не можуть позитивно впливати на розвиток соціокультурної комунікації на всіх щаблях соціальної системи (ані на "мікрорівні", ані на "макрорівні").

Відштовхуючись від того, що комунікацію можна визначити як "універсальне надбання людства й універсальну реальність суспільного існування", можна заключити, що "вона є останнім підґрунтям і свідомості, і пізнання, і суспільного буття" [12, с. 7].

К.-О. Апель, виходячи з положення, що поза комунікацією людина взагалі не існує, пояснює відповідно й те, що кожен комунікативний акт "a priori" передбачає комунікативність, а комунікація за способом здійснення – "ідеальну комунікативну спільноту" [1]. У цьому, за К.-О. Апелем, і полягає принцип "апріорі комунікації", наявність морально-нормативного ядра якого стає зрозумілим кожному з членів такої спільноти. За такою логікою, навіть до акту безпосередньої взаємодії ми вже поважаємо того, з ким маємо спілкуватись. А розпочате спілкування мотивується завданням досягти взаєморозуміння зі співрозмовником, універсальне ж бажання в кожному вбачати такого диктується метою власне спілкування.

Філософське тлумачення комунікації, яке тут пропонується, дає змогу пояснити нове визначення етики, що будується на реалізації умов інтерсуб'єктивного спілкування [7; 16]. Тобто сформулювати засади дискурсивної етики як такої, що уможливує раціональне обґрунтування норм моралі в суспільстві, а тому – й по-новому визначити правила самодотримання в конструюванні морально навантаженої ідентичності.

Відаючи належне революційності комунікативної філософії К.-О. Апеля, філософ В. Гьосле, як зазначає Л. Ситниченко, доходить висновку, що "якраз на тлі саморуйнування розуму й уможливується розгортання трансцендентально-прагматичної програми відновлення раціоналістичної філософії і водночас пошуків нових, відмінних від традиційного, спрощено раціоналістичного підґрунтя засад для ствердження життєздатних загальних цінностей у нових умовах, коли "бог помер", а традиційний розум виявився для людини, на жаль, надто сумнівним гарантом" [12, с. 15].

Послідовник цих думок Ю. Габермас висуває ідею комунікативної раціональності та розглядає комунікативну філософію як "комунікативну етику" через те, що "комунікація" та "порозуміння" як головні поняття такої філософії неминуче передбачають суб'єкт-суб'єктний зв'язок, а це вже призводить до взаємонакладання етичного та філософського проблемних просторів сфери міжособистісних людських взаємин. Н. А. Бусова зазначає: "комунікативно діючі актори орієнтовані на узгодження планів дії через досягнення *разом з іншими* спільного розуміння ситуації. Соціальна інтеграція є не епіфеноменом такої дії, а явно вираженою функцією" [5, с. 154].

На підставі цього можна припустити, що наративна ідентичність у сенсі прагнення самопобудови з метою бути постійно "он-лайн", соціально залученого, як простір для життя, як "домівку свого буття" саме комунікативної дії, або, на наш погляд, ширше, – комунікативного діяння. В той же час, виходячи з потреби порозуміння, комунікативної етики, цьому простору, на нашу думку, потрібна стратегія такого саморозуміння, осягнення ідентичності, внаслідок цього й сама соціальна система буде здатна втримувати рівновагу, витісняючи можливі прояви кризи ідентичності.

"Теорія комунікативної дії" або, як зазначає В. М. Фурс, – "діяння", Ю. Габермаса спирається, своєю чергою, на теорію соціальної дії. Найсуттєвішою характеристикою останньої виступає не просто взаємодія, а саме мовна взаємодія (безліч повсякчасних перехресних наративів, з нашого погляду), комунікація. Цей висновок Ю. Габермаса ґрунтується на положенні Дж. Г. Міда, що еволюційно вищою формою комунікації є саме лінгвістично опосередкована взаємодія, що направляє суспільними нормами. Так, соціальну дію можна визначити як "опосередкований традиціями взаємозв'язок у

повсякденній мовній комунікації” [12, с. 32; 15; 16].

Виходячи з настанов філософії комунікації, концепт життєвого світу в рамках теорії Ю. Габермаса дуже передбачувано реінтерпретується. Для Е. Гуссерля він (життєвий світ) визначався як “корелят трансцендентальної суб’єктивності”. Напротивагу цьому та, безперечно, відштовхуючись від погляду засновника феноменології, наголос Ю. Габермаса на визначальному принципі перевірки наших дій у площині інтерсуб’єктивності призводить до такого тлумачення цього поняття: життєвий світ – “культурно успадкований і оформлений у мові запас візрів пояснення, що з очевидністю стверджується в повсякденній комунікативній діяльності людей; трансцендентальне місце, в якому зустрічаються мовець і слухач” [8, с. 42; 16]. Тобто з позицій раціонального обґрунтування моральних належностей життєвий світ варто розуміти як первинну основу взаєморозуміння, ту основу, з якої беруть початок будь-які спроби суб’єктів соціальної дії досягти порозуміння, та яка, в ході цих процесів збагачується новими значеннями, що здобули своє визнання з допомогою розумної аргументації в ході дискурсу.

Такий взаємозв’язок з метою віднайдення переконливих моделей моральної поведінки найбільш повно реалізується завдяки практиці дискурсу. Останній, на думку, В. М. Фурса, – це “вид мовної комунікації, організований комплексом суворих правил” [15, с. 66]. Також дискурс розуміється, зокрема, як механізм досягнення єдності демократично організованої спільноти, “спосіб діалогічно-аргументативного перевірчення спірних домагань значущості стверджувальних та нормативних висловлювань (а також дій) з метою досягнення універсального (тобто значущого для усіх, хто здатен до розумної аргументації) консенсусу” [8, с. 47].

Як висновок, можна зазначити, що комунікація в дискурсі спрямована на порозуміння, отже, суб’єкт-суб’єктні стосунки потребують уваги та поваги до Іншого. А для того, щоб бути універсальною, вона (комунікація) має бути аргументованою, раціонально обґрунтованою та самосвідомою. Комунікативна дія, на противагу однозначній монологічній цілораціональній дії, характеризується неоднозначністю та діалогічністю, оскільки потребує взаєморозуміння хоча б двох її учасників [12]. Наголошується на принципах взаємності та відповідальності в комунікативних діях, які поєднано в теорії дискурсивної етики, що пояснює механізми обґрунтування моральних суджень та підтримує комунікацію в суспільстві. Тобто соціалізуюча функція комунікативної дії полягає у створенні персональної ідентичності [8; 16]. У контексті комунікативної практичної філософії найбільш прийнятною для пояснення проблеми пошуку власного глибинного оперття є теорія наративної ідентичності, зміст якої неможливо розкрити поза комунікативно-дискурсивним простором людського існування.

У своєму баченні теорії справедливості П. Рікер вважає вихідним твердження, що “сам” конститує “свою ідентичність у такій структурі відносин, де діалогічний вимір превалює над монологічним, що з погляду рефлексивної філософії мав би вважатися пріоритетним” [10, с. 15]. Таким чином, етична орієнтація цього діалогічного виміру, за Рікером, міститься в таких аспектах: орієнтація на добре життя разом з іншими, для інших, у справедливих інституціях [10].

Отже, в сучасній, з одного боку, – “плинній”, а з іншого – стрімко змінній соціокультурній реальності, дуже важливим та нагальним з точки зору збереження та розвитку взаємин інтерсуб’єктивності, здорового соціального простору життєдіяльності людей є процес перманентного формування норм моралі в просторі комунікативно-дискурсивних практик. На наш погляд, власне, наявність самої етичної орієнтації в спілкуванні здатна до реконструкції або побудови тих поєднуючих соціально-історичних ланок, які було втрачено, і що, як відомо, констатувалось як дестабілізація внутрішнього світу. У цьому контексті також суттєвим є простір для можливості конструювання власної ідентичності як розгорнутої оповіді (наративної ідентичності), оскільки такий процес передбачає моральнісність, відповідальність у взаєминах та поєднання часом розірваних індивідуальних наративів у взаємопов’язаний ланцюг подій життя. Комунікативно-дискурсивний простір ініціює наративну ідентичність, а в самій наративній ідентичності на передній план висуває моральну її складову [9].

Попередній аналіз призводить до висновку, що нашу ідентичність можна розуміти як певний індикатор вплетіння людини в загальну тканину суспільного простору, тобто як внутрішнє відчуття спокою, ґрунтоване та відповідності очікуванню зовнішнього середовища. Безліч наявних комунікативних мереж поглинає індивіда, який з останніх сил прагне нормального спілкування, діалогу. Таким чином, людина опиняється в пастці, оскільки, з одного боку, розуміє, що дедалі складніше чинити опір цьому процесу “оповивання” комунікацією, а з іншого – що підтримання комунікації в сучасному світі виявляється найзручнішим засобом виразити свою іншість, в тому числі й тими моделями, які в ній пропонуються (в комунікації). На щастя, це можливо тому, що ми залучаємось до комунікативної дії, являючи собою певний листковий пиріг значень, подій, досвіду, а не як *tabula rasa*.

Відповідно, визначення ідентичності як конструювання за допомогою наративного методу якнайкраще здатне вписатись у проблемне поле практичної філософії в сенсі налаштованості давати відповідь на питання щодо орієнтації людських дій, інститутів, людського співіснування. Адже очікування розуміння моєї “самості самодотримання”, що є наслідком множинності вибору моделей ідентичності в просторі інтерсуб’єктивності, можливе за умов однакового культурного простору акторів соціальної

взаємодії або розуміння засадничих підвалин культурного обміну. Таким чином, діалогічні структури мають місце в певному павутинні суспільно-політичних дискурсів, а мета наслідування культурних взірців досягається шляхом дотримання консенсусних моральних стандартів.

В. Гьосле закликає до раціонального "пошуку" ідентичності, що вимагає орієнтації на універсальні ідеї, увагу та повагу до власної історії. Крім того, такий шлях уможлиблюється лише в інтерсуб'єктивному горизонті нашого буття, в стосунках з іншими ідентичностями. Лише виконання всіх цих вимог у їх сукупності може призвести до формування стабільної та моральної ідентичності [6].

Повертаючись до вихідної проблеми ідентичності, в контексті якої актуальним є розгляд етичних регуляторів комунікаційного простору сучасного суспільства важливо те, що "моя ідентичність визначається зобов'язаннями та ототожненнями, що створюють рамку або обрій, в яких я щоразу можу намагатись визначити, що становить для мене благо чи цінність..." [13, с. 44]. Таке відчуття блага має вплітатись у розуміння людиною свого життя як розгорнутої оповіді. Додамо, що цей "обрій", на нашу думку, можна охарактеризувати як сплетіння комунікативних форм, залучаючись до яких, ми щоразу намагаємось здобути визнання, досягти консенсусу та сформувати складові постконвенціональної моральної свідомості, на підставі яких ми будемо дотримуватись норм раціональної взаємодії, виходячи з внутрішньої мотивації та, відповідно, усвідомлювати власну відповідальність за слова та вчинки перед загалом. Адже людина як діалогічна істота безперечно потребує визнання власної гідності іншими, адекватного розуміння (сприйняття) персональної ідентичності, що визначається як одне з питань теоретичних пояснень комунікативної дії, дискурсивної етики та комунікативного розуму.

Йдучи життєвими шляхами, справжнім благом для кожної людини можна вважати натрапляння на власні "відбитки", тобто впізнавання результатів власних вчинків, колись правильно зрозумілих, прийнятих моделей поведінки та таких, що отримали своє продовження. Такий успіх визначається як найкраща нагорода, свідчення про відносно вірну розповідь себе, узгоджену з подіями життя, про правильно обраний наративний метод у перманентному конструюванні ідентичності в усіх її проявах. Власне, це можна вважати реалізацією наративної ідентичності в широкому, соціально вагомому розумінні. Говорячи про нагальну потребу в умовах провокуючого сьогодення визначитися з моральним підґрунтям ідентичності, наративну ідентичність вважаємо гідним цього призначення. Прийняття такого розуміння ідентичності кожним знаменує високий ступінь відповідальності щодо конструювання самості, яка вже імпліцитно передбачає навіть не просто говорити "Я", а, перш за все, визнавати своє буття як певну заборгованість перед іншим, суспільством, власною історією та повсякденністю, завдяки яким ми й отримуємо щасливу нагоду існувати. Стаючи на шлях конструювання так зрозумілої самості людина, таким чином, створює надійний фундамент перспективного функціонування суспільної системи у вигляді головного, на наш погляд, малого наративу відповідальності.

Таким чином, відповідальна самість здатна брати участь у зміні координат міжособистісної взаємодії, трансформації етичних засад суспільного устрою, виходячи із завдань дискурсивної етики. Іншими словами, комунікативно-дискурсивний простір викликає до життя наративну ідентичність, а в самій наративній ідентичності на передній план висуває її етичну складову. Перспективним напрямом подальшого дослідження вважаємо вивчення питань відповідальної самості в темпоральній єдності, розширення її прагматичного поля й можливості етичних міркувань.

Література:

1. Апель К.-О. Априорі спільноти комунікації та основи етики. До проблеми раціонального обґрунтування етики за доби науки // Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. Хрестоматія: Навчальний посібник / упорядники В. В. Лях, В. С. Пазенок. – К.: Ваклер, 1996. – С. 359–421.
2. Апель К.-О. Трансформация философии. Пер. с нем. / перевод В. Куренной, Б. Скуратов. – М.: Логос, 2001. – 344 с.
3. Бубер М. Проблема человека: Пер. с нем. – К.: Ника-центр, Вист-с, 1998. – 96 с.
4. Булавка Л. А., Бузгалин А. В Бахтин: диалектика диалога versus метафизика постмодернизма // Вопросы философии. – 2000. – № 1. – С.119–131.
5. Бусова Н. А. Модернизация, рациональность и право / Н. А. Бусова. – Харьков: Изд-во "Прометей-Прес", 2004. – 352 с.
6. Гьосле В. Практична філософія в сучасному світі / переклад з німецької А. Єрмоленка. – К.: Лібра, 2003. – 248 с.
7. Єрмоленко А. М. Етика дискурсу Карла-Отто Апеля у контексті українського суспільства за доби модернізації / А. Єрмоленко // Філософська думка. – 2007. – № 5. – С. 104–124.
8. Жицінський Ю. Бог постмодерністів / Юзеф Жицінський; пер. з польської А. Величко. – Львів: Вид-во Українського Католицького Університету, 2004. – 200 с.
9. Подольська Т. В. Моральний вимір ідентичності в просторі комунікації // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна "Філософські перипетії". Серія: філософія. – № 830'2008. – С. 192–199.
10. Рікер П. Право і справедливість. – К.: Дух і Літера, 2002. – 216 с.

11. Ситниченко Л. А. Комунікативно-діалогічна концепція ідентичності в контексті сучасних філософських дискусій // Мультиверсум. Філософський альманах. – К.: Центр духовної культури. – 2005. – № 48.
12. Ситниченко Л. А. Першоджерела комунікативної філософії. – К.: Либідь, 1996. – 176 с.
13. Тейлор Ч. Етика автентичності / пер. з англ. – К.: Дух і літера, 2002. – 128 с.
14. Трубина Е. Г. Идентичность в мире множественности: прозрения Ханны Арендт // Вопросы философии. – 1998. – № 11. – С. 116–130.
15. Фурс В. Н. Философия незавершенного модерна Юргена Хабермаса. – Мн.: ЗАО “Экономпресс”, 2000. – 224 с.
16. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / пер. с нем., под ред. Д. В. Складнева. – СПб.: Наука, 2000. – 379 с.
17. Ясперс К. Смысл и назначение истории: Пер. с нем. – М.: Политиздат, 1991. – 527 с.

***Рецензент** – доктор філософських наук, професор кафедри філософії та гуманітарних дисциплін Харківського гуманітарного університету “Народна українська академія” В. Ф. Сухіна*